

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

КОТЕНКО ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК [336.71:005.334](043.3)

**АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ
АДЕКВАТНІСТЮ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України”.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор *Васильєва Тетяна Анатоліївна*, Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”, завідувач кафедри банківської справи.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор *Слав’юк Ростислав Анатолійович*, Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України, завідувач кафедри банківської справи;

кандидат економічних наук, доцент *Котковський Володимир Станіславович*, Криворізький економічний інститут Державного вищого навчального закладу “Криворізький національний університет”, завідувач кафедри банківської справи.

Захист дисертації відбудеться “____” березня 2014 р. о ____ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40000, м. Суми, вул. Покровська, 9/1.

Автореферат розісланий “____” лютого 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, доцент

Т. Г. Савченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Достатність ресурсної бази банку та рівень його капіталізації є одними із найголовніших передумов ефективної роботи банку, джерелом здійснення активних операцій, запорукою його фінансової стійкості та надійності. Базельським комітетом з банківського нагляду, а також Національним банком України сформовано ряд нормативних вимог до адекватності банківського капіталу (БК). Разом з тим досвід функціонування банків у період світової фінансової кризи 2008–2010 рр. свідчить, що ознаки зменшення рівня фінансової стійкості демонстрували навіть ті банки, рівень адекватності капіталу яких перевищував встановлений норматив. Враховуючи руйнівні наслідки локальних та системних банківських криз, виникає об'єктивна потреба не лише у корегуванні існуючих вимог до адекватності БК, а й у перегляді концептуальних засад та практичних механізмів управління нею на рівні як окремих банків, так і банківської системи в цілому.

Фундаментальні основи антикризового управління БК закладено у наукових працях таких зарубіжних дослідників, як: Ф. Валенсія (F. Valencia), Е. Деміргук-Кунт (A. Demirguc-Kunt), Е. Детражіа (E. Detragiache), Дж. Капріо (J. Caprio), Т. Леттер (T. Letter), Х. Мінські (H. Minsky) Я. Мітрофф (I. Mitroff), П. Роуз (P. Rose), Д. Скотт (D. Scott) та ін. Проблеми управління БК в умовах несприятливого фінансово-економічного середовища входять в коло наукових інтересів ряду російських вчених, зокрема: А. В. Вернікова, М. Ю. Воронька, О. Л. Драчової, В. Д. Дрофеева, О. М. Кармінського, І. В. Ларіонової, А. А. Перецького, Г. Г. Фетісова тощо. Сучасні інструменти антикризового управління БК знайшли відображення у роботах українських дослідників, зокрема: О. І. Барановського, Т. А. Васильєвої, О. Д. Вовчак, О. В. Дзюблюка, Ж. М. Довгань, І. І. Дьяконової, О. М. Колодізева, В. С. Котковського, С. В. Леонова, А. М. Мороза, С. К. Реверчука, М. І. Савлука, Т. Г. Савченка, Р. А. Слав'юка, Н. П. Шульги та ін.

Разом з тим, незважаючи на значну кількість наукових робіт з досліджуваної тематики, невирішеними остаточно залишаються ряд теоретичних та практичних проблем. Так, зокрема, особливої уваги заслуговують питання щодо уточнення сутності достатності та адекватності БК, а також підходів до їх оцінювання, формування концепції управління адекватністю БК як окремого банку, так і банківської системи в цілому, з урахуванням циклічності кредитних відносин тощо. Об'єктивна потреба у вирішенні зазначених завдань обумовлює вибір теми дисертаційного дослідження, його мету та завдання, а також підтверджує його актуальність та практичну значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження узгоджується з пріоритетними напрямками наукових досліджень ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”. Зокрема, до звіту за темою “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 0103U006965) увійшли висновки дисертанта щодо впровадження системи диференційованих нормативних коефіцієнтів ризику для груп банківських активів; за темою “Розвиток

механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу” (номер державної реєстрації 0107U0123112) – пропозиції щодо корегування стратегії управління капіталом банків з іноземним інвестором в Україні; за темою “Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів” (номер державної реєстрації 0109U006782) – пропозиції щодо вдосконалення вимог до формування консерваційного та контрциклічного буферів БК.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розвиток існуючих та розробка нових науково-методичних підходів до антикризового управління адекватністю капіталу на рівні банківської системи та окремих банків, що забезпечує узгодженість між капіталом, активами та ризиками з урахуванням циклічності кредитних відносин.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- узагальнити підходи до визначення сутності, структури та функцій БК;
- дослідити особливості, причини та наслідки виникнення банківських криз та антикризового управління банками;
- виявити основні проблеми управління БК України в умовах фінансової кризи та обґрунтувати шляхи їх вирішення;
- поглибити наукові засади трактування сутності понять “достатність БК” та “адекватність БК”, обґрунтувати їх взаємозв’язок;
- удосконалити методичні засади оцінювання рівня адекватності БК;
- обґрунтувати сутність управління адекватністю БК;
- виокремити фази циклу формування проблемної заборгованості в банківській системі, обґрунтувати напрямки узгодження між капіталом, активами та ризиками в банку, а також стратегії управління адекватністю БК з боку НБУ за фазами цього циклу;
- обґрунтувати механізм формування банками України контрциклічного та консерваційного буферів БК;
- визначити нормативні значення коефіцієнта ризику для груп банківських активів з урахуванням циклічності кредитно-інвестиційних відносин.

Об’єктом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі формування, використання та регулювання БК.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади та практичний інструментарій антициклічного антикризового управління адекватністю капіталу на рівні як окремого банку, так і банківської системи в цілому.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дисертаційного дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії, антикризового менеджменту, ризикології, банківської справи, а також наукові праці зарубіжних та вітчизняних вчених щодо антикризового управління БК.

У дисертаційному дослідженні відповідно до поставлених завдань автором використано наступні методи наукового дослідження: наукова абстракція (при систематизації категоріально-понятійного апарату дослідження); діалектичний та логіко-історичний (при дослідженні проблем управління БК в Україні в умовах фінансової кризи); аналіз і синтез, індукція і дедукція (при дослідженні

особливостей, причин та наслідків банківських криз); факторний аналіз (при обґрунтуванні напрямків узгодження між капіталом, активами та ризиками в банку); кореляційний аналіз (при удосконаленні механізму оцінювання рівня адекватності БК); порівняльний і статистичний аналізи (при виокремленні фаз циклу формування проблемної заборгованості в банківській системі, обґрунтуванні пропозицій щодо формування контрциклічного та консерваційного буферів БК); системно-структурний аналіз (при обґрунтуванні стратегій управління адекватністю БК з боку НБУ); метод експертних оцінок, індексний метод і метод групувань (при диференціації коефіцієнтів ризику для груп банківських активів).

Інформаційну та фактологічну основу дисертаційного дослідження склали закони України; нормативні акти Кабінету Міністрів України; постанови Національного банку України (НБУ); аналітичні огляди Світового банку, Міжнародного валютного фонду та інших міжнародних фінансово-кредитних організацій, Незалежної асоціації банків України, рейтингових агентств; оприлюднені аудиторські звіти та публічна звітність банків; монографії та наукові публікації закордонних та вітчизняних вчених, присвячені антикризовому управлінню БК.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку існуючих та обґрунтуванні ряду нових науково-методичних та практичних положень антициклічного антикризового управління адекватністю БК на рівні банківської системи та окремих банків, що дозволяє забезпечити узгодженість між капіталом, активами та ризиками банків з урахуванням циклічності кредитних відносин.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

вперше:

- розмежовано поняття “достатність БК” та “адекватність БК” за сутністю та функціональним призначенням, обґрунтовано їх ієрархічний взаємозв’язок. Достатність БК пропонується визначати як відповідність обсягів регулятивного БК наявному обсягу зважених за ризиком активів. Адекватність БК запропоновано вважати більш широким поняттям, ніж достатність – характеристикою кількісної, структурно-компонентної, функціональної, строкової відповідності БК стратегічним і тактичним завданням забезпечення його платоспроможності, фінансової стійкості, надійності, безпеки, ефективності, ділової репутації, ринкової активності;

удосконалено:

- науково-методичні засади оцінювання рівня адекватності БК як співвідношення вартості регулятивного БК на фондовому ринку та зважених за ризиками активів, оцінених за справедливою вартістю. Такий підхід відрізняється від існуючих орієнтацією не на балансову, а на справедливу ринкову вартість активів та капіталу, що дозволяє врахувати зв’язок між рівнем капіталізації банку та волатильністю ринкової вартості його акцій, збільшує прогностичні властивості нормативу адекватності БК як індикатора виникнення загроз втрати фінансової стійкості банків;
- науково-методичний підхід до розрахунку обсягів контрциклічного та консерваційного буферів капіталу, який відрізняється від існуючих переходом

від фіксованого нормативу резервування БК до диференціації відрахувань залежно від структури проблемної заборгованості в банку та фаз циклу її формування в банківській системі. Це дозволяє банкам забезпечити ресурсну базу для підтримання кредитної активності під час фінансових криз та унеможливорює неефективне надмірне резервування коштів на стадії прискорення обсягів кредитування;

- методичні основи зважування активів банку за рівнем ризику при оцінюванні рівня адекватності БК, що, на відміну від існуючих підходів, здійснено шляхом: 1) диференціації коефіцієнтів ризику для кожної групи активів за фазами циклу формування проблемної заборгованості; 2) коригування структури груп активів з урахуванням їх чутливості до змін рівня проблемної заборгованості, високого рівня проблемної заборгованості споживчих та іпотечних кредитів; 3) врахування пролонгованої та реструктуризованої заборгованості у складі груп активів. Це дозволяє встановлювати більш жорсткі вимоги до оцінювання ризику активів банку та, відповідно, – до забезпечення адекватності БК;

набули подальшого розвитку:

- наукові засади обґрунтування стратегій антикризового управління діяльністю банків з боку НБУ шляхом визначення змісту та інструментарію превентивного, пасивно-реагуючого та адміністративно-реагуючого управління адекватністю БК залежно від фаз циклу формування проблемної заборгованості в банківській системі (обмеженого кредитування, активного кредитування, надмірного незабезпеченого кредитування, посткризового розвитку з негативними очікуваннями, посткризового розвитку із позитивними очікуваннями);
- методичні основи обґрунтування залежності рівня розвитку банківської системи від рівня її капіталізації, що, на відміну від існуючих підходів, здійснено шляхом оцінювання кореляційного взаємозв'язку між рівнем адекватності БК та окремими характеристиками функціонування банківської системи України (щодо обсягів активів та капіталу, проблемної заборгованості, довіри до банків, рівня транзакційних витрат, якості активів тощо). Це дозволило довести необхідність корегування підходу до оцінювання рівня адекватності БК, передбаченого вітчизняною нормативно-правовою базою;
- інструментарій антикризового управління банком шляхом обґрунтування напрямків функціонального та структурно-компонентного узгодження пріоритетів та інструментів управління капіталом, активами та ризиком, що, на відміну від існуючих підходів, здійснено за фазами формування проблемної заборгованості. Це дозволяє конкретизувати стратегічні і тактичні завдання управління адекватністю БК з урахуванням специфіки кредитної активності банків на різних фазах економічного циклу;
- понятійний апарат дослідження процесів управління капіталом банків шляхом введення в термінологічний обіг поняття “управління адекватністю БК” як цілісного структурованого комплексу заходів, що застосовуються центральним банком та окремими банками з метою забезпечення ресурсної, часової

та цільової узгодженості між капіталом, активами та ризиками з урахуванням циклічності кредитно-інвестиційних відносин.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що пропозиції автора щодо диференціації коефіцієнтів ризику для груп банківських активів, корегування підходів до розрахунку нормативу Н2 можуть використовуватися Національним банком України в контексті удосконалення існуючих механізмів банківського нагляду. Так, зокрема, рекомендації автора щодо діагностики загроз зменшення рівня адекватності капіталу банків враховуються в поточній діяльності Управління Національного банку України в Сумській області (довідка від 16.09.2013 № 07-019/287); щодо формування антициклічного та консерваційного буферів капіталу з метою підвищення фінансової стійкості банків – у діяльності Управління Національного банку України в Дніпропетровській області (довідка від 30.01.2014 № 12-127/782).

Розробки дисертанта щодо підвищення вимог до структури та якості БК становлять практичну цінність для банків у контексті удосконалення стратегій антикризового управління та управління проблемною заборгованістю. Так, зокрема, рекомендації автора щодо оцінювання ступеня ризиковості груп банківських активів використовуються в поточній діяльності Черкаської філії ПАТ “Ощадбанк” (довідка від 03.09.2013 № 334/567); щодо визначення економічно обґрунтованого рівня резерву БК для покриття потенційних втрат внаслідок часткового неповернення активів – у діяльності Харківської обласної дирекції АТ “Райффайзен Банк Аваль” (довідка від 30.01.2014 № РЗ-01-01-0-0/197); щодо розрахунку диференційованих коефіцієнтів ризику для пролонгованих та реструктуризованих позик – у діяльності ПАТ “Укрсоцбанк”, UniCredit Bank (довідка від 20.01.2014 № 11-5768/15); щодо моніторингу рівня проблемної заборгованості при управлінні адекватністю БК – у діяльності ПАТ АБ “Столичний” (довідка № 014253 від 09.09.2013).

Теоретичні та практичні розробки дисертанта використовуються у навчальному процесі Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України” при викладанні дисциплін “Фінансовий менеджмент у банку” та “Банківський нагляд” (акт від 04.09.2013).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною науковою роботою. Наукові положення, висновки, рекомендації і розробки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно і відображені в опублікованих працях. Результати, опубліковані дисертантом у співавторстві, використані у дисертаційній роботі лише в межах його особистого внеску.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися, обговорювалися і отримали схвальну оцінку на всеукраїнських науково-практичних конференціях “Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку” (2012 р., м. Київ,); “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (2012 р., м. Суми) та ін., а також на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: “Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика” (2011 р., м. Суми), “Методологія та практика менеджменту на порозі ХХІ століття: загальнодержавні, галузеві

та регіональні аспекти” (2010 р., м. Полтава); “Ефективність бізнесу в умовах трансформації економіки” (2010 р., м. Сімферополь); “Современные направления теоретических и прикладных исследований ’2010” (2010 р., м. Одеса); “Освіта і наука в умовах глобальних викликів” (2010 р., м. Сімферополь); “Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку” (2010 р., м. Макіївка).

Публікації. Основні наукові положення, рекомендації та висновки дисертанта опубліковано у 21 науковій праці загальним обсягом 5,94 друк. арк., з яких особисто автору належить 4,75 друк. арк., у тому числі: розділи у 4 колективних монографіях, 6 статей в журналах і збірниках наукових праць, що є фаховими з економіки (з них 2 – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз, 1 – в електронному фаховому виданні), 1 стаття у зарубіжному науковому виданні, 9 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій, розділ у 1 навчальному посібнику з грифом Міністерства освіти і науки України.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 273 сторінки, в тому числі: основного тексту 202 сторінки, 42 таблиці, 63 рисунки, 6 додатків, список використаних джерел з 272 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі “**Економічні передумови розвитку теорії та практики антикризового управління капіталом банків в Україні**” узагальнено підходи до визначення сутності, структури та функцій БК, а також антикризового управління банками; досліджено проблеми та перспективи управління капіталом банків України в умовах фінансової кризи.

У роботі досліджено еволюцію поглядів на сутність капіталу в межах різних наукових шкіл, зокрема: меркантилізму, класичної школи політекономії, маржиналізму, марксизму, неокласицизму, кейнсіанства тощо. Це дозволило стверджувати про домінування трьох основних підходів, в межах яких капітал розглядається як: форма багатства, один із факторів виробництва, сума грошей.

Узагальнення наукової думки щодо визначення змісту БК свідчить про відсутність понятійної узгодженості, виходячи з чого, БК у більшості випадків розуміється або як грошовий капітал, або ототожнюється з ресурсами банку чи його власним капіталом. Автором досліджено специфічні особливості різних видів БК, виділених за такими класифікаційними ознаками: джерела утворення, резидентність, строковість, форма залучення, ступінь прогнозованості, характер мобілізації, спосіб розрахунку, організаційно-правова форма банку, характер участі у діяльності банку, форма власності тощо. Узагальнення функцій БК, методів та інструментів його формування і використання дозволяє стверджувати, що в умовах локальної або системної банківських криз механізми управління БК суттєво відрізняються від тих, що застосовуються у періоди стабільного розвитку, що має бути враховано при вирішенні завдань банківського менеджменту.

Руйнівні наслідки впливу світової фінансової кризи 2008–2010 рр. на розвиток вітчизняної банківської системи загострили проблему формування

в банках ефективних механізмів антикризового управління. В роботі узагальнено підходи до трактування кризи взагалі (як деструктивного явища; як перелому, що може мати конструктивні наслідки; як циклічного явища) та банківських криз зокрема (залежно від об'єктів охоплення, масштабів, комплексності та характеру прояву наслідків). Надана в роботі характеристика факторів виникнення, специфіки прояву та наслідків системних та локальних банківських криз склала підґрунтя для систематизації сучасного інструментарію антикризового управління банківською діяльністю на мікро- та макрорівнях. Автор наголошує на необхідності переміщення акцентів від реагуючого до превентивного антикризового управління банками.

Аналіз досвіду управління БК в Україні в період світової фінансової кризи та на етапі посткризового відновлення дозволив стверджувати про наявність цілого ряду проблем щодо капіталоутворення у вітчизняній банківській системі:

1. Значний дисбаланс щодо концентрації капіталу між банками різних груп (частка власного капіталу банків першої групи в загальному обсязі в 2007 р. складала 50 %, 2009 р. – 62 %, 2010 р. – 70 %, 2011–2013 рр. – близько 61 %).
2. У докризовий період мало місце значне перевищення обсягів зростання активів у банківській системі (у 2002–2008 рр. – майже вдвічі щорічно) над обсягами акумулювання капіталу, тоді як темпи цього зростання демонстрували протилежну тенденцію.
3. Низький рівень капіталізації банківської системи України (відношення власного капіталу банків до ВВП у 2007 р. складало 5,9 %, у 2008 р. – 7,3 %, тоді як в середньому для країн із перехідною економікою – близько 30 %, а для країн з розвинутою економікою – 50 %).
4. Поступове збільшення частки іноземного капіталу в банківській системі України (з 9,6 % в 2005 р. до 39,5 % в 2013 р., що становить загрозу для фінансової безпеки банківської системи України).
5. Низька ефективність використання БК (показник ROE в 2008 р. складав 12,67 %, 2010 р. – -32,5 2%, 2013 р.– 3,0 3%, тоді як в середньому для країн із перехідною економікою: у 2008 р. – 14 %, 2010 р. – 1,3 %, 2013 р. – 8 %).
6. Дисбаланс у структурі БК (у 2008 р. частка статутного капіталу у регулятивному капіталі банків складала 59 %, 2010 р. – 87,77 %, 2013 р. – 97,87 %, тоді як оптимальним вважається 30 %), що свідчить про низький рівень залучення банками капіталу другого рівня.
7. Надзвичайно високий рівень проблемної заборгованості (за даними агенції Standard & Poor's в 2008–2009 рр. він складав 50–75 %) на фоні відповідності фактичних значень нормативу достатності БК (в кризовий період – близько 14 %) вимогам Базельського комітету з банківського нагляду (більше 8 %).

Таким чином, на сьогодні в Україні існує об'єктивна потреба у реформуванні існуючої нормативно-правової бази та методичного інструментарію управління БК на рівні як окремого банку, так і банківської системи в цілому.

У другому розділі **“Розвиток методичних підходів та інструментарію оцінювання адекватності банківського капіталу в Україні”** поглиблено наукові засади трактування сутності понять “достатність БК” та “адекватність

БК”; емпірично доведено невідповідність передбаченого законодавством України підходу до розрахунку нормативу адекватності БК його функціональному призначенню; удосконалено механізм оцінювання рівня адекватності БК.

Узагальнення нормативної бази та наукових праць з досліджуваної проблематики дозволяє стверджувати про ототожнення сутнісного розуміння понять “достатність БК” та “адекватність БК”. В роботі доведено необґрунтованість такого підходу, виходячи з чого, адекватність автор пропонує вважати значно більш широкою характеристикою БК, ніж його достатність (рис. 1).

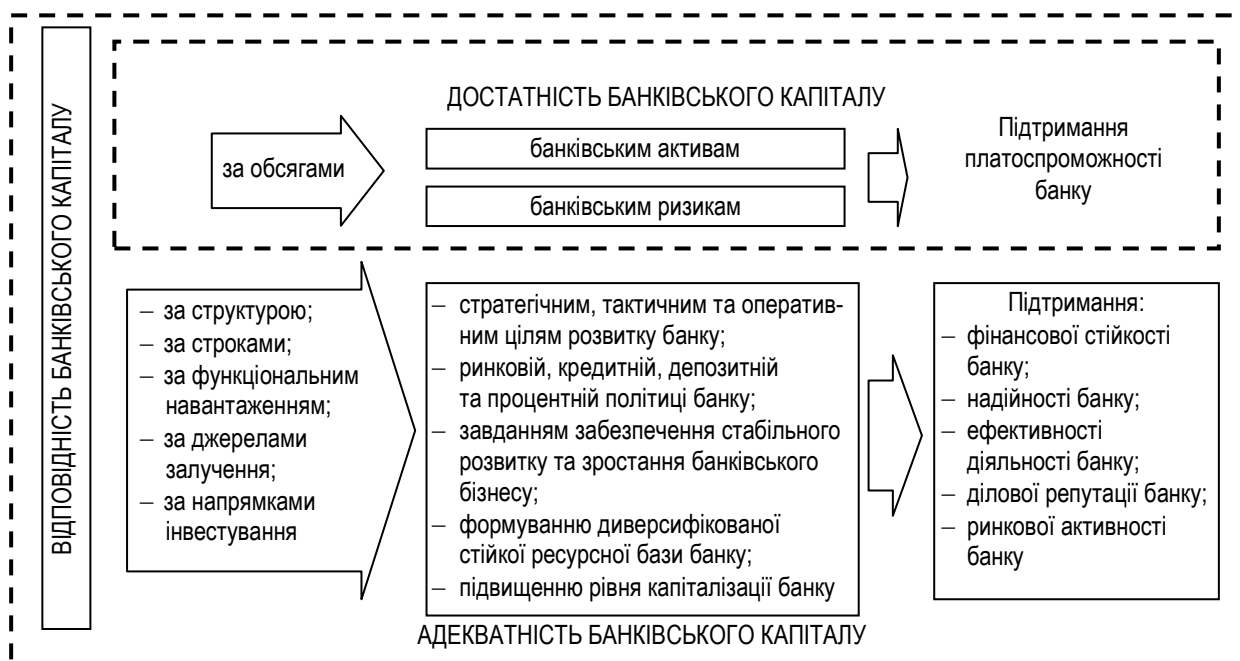

Рисунок 1 – Сутнісно-функціональне призначення та ієрархічний взаємозв’язок понять “достатність БК” та “адекватність БК”

Так, зокрема, в роботі достатність БК пропонується розглядати через відповідність його обсягу потребам підтримання платоспроможності банку, можливим втратам банку від матеріалізації ризику, пов’язаного із проблемною заборгованістю, а адекватність – через відповідність не тільки його кількісних параметрів (обсягу), а і його якісних характеристик (джерел залучення, строків, структури, функціонального навантаження, напрямків використання) стратегічним і тактичним завданням розвитку банку. Таким чином, достатність БК пропонується визначати як відповідність обсягів регулятивного БК наявному обсягу зважених за ризиком активів. Натомість, під адекватністю БК автор пропонує розуміти кількісну, структурно-компонентну, функціональну, строкову відповідність БК стратегічним і тактичним завданням забезпечення його платоспроможності, фінансової стійкості, надійності, безпеки, ефективності, ділової репутації, ринкової активності.

Відповідно до вітчизняної нормативно-правової бази здатність банку своєчасно та в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов’язаннями в контексті захисту інтересів вкладників, кредиторів та інвесторів оцінюється на основі нормативу адекватності регулятивного капіталу банку Н2 (відношення регулятивного

капіталу банку до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зв'язаних за ступенем кредитного ризику, до яких додається сукупна сума відкритої валютної позиції). За своїм функціональним призначенням норматив Н2 покликаний обмежити можливості банків перекладати ризики (кредитний та неповернення активів) на кредиторів і вкладників банку.

Рівень адекватності БК є одним з основних індикаторів стану розвитку банківської системи, виходячи з чого, фахівцями Міжнародного валютного фонду та Світового банку проводяться дослідження щодо взаємозв'язку між рівнем адекватності БК та окремими характеристиками функціонування банківських систем та економік в цілому в різних країнах світу. Узагальнення результатів цих емпіричних досліджень дозволило автору виявити найбільш загальні тенденції щодо сили та напрямку такого взаємозв'язку. Аналогічне дослідження проведено в роботі і для України за 2002–2012 рр. (табл. 1).

Таблиця 1 – Результати кореляційного аналізу зв'язку між рівнем адекватності БК та окремими характеристиками рівня розвитку банківської системи України за 2002–2012 рр. (фрагмент)

Група індикаторів	Показники	Очікуваний характер зв'язку (за розрахунками МВФ та Світового банку)	За розрахунками автора для України		Відповідність виявлених зв'язків в Україні загальносвітовим тенденціям
			коефіцієнт кореляції	характер зв'язку	
Індикатори фінансової глибини	Відношення загального обсягу активів банківської системи до ВВП	Сильний зворотний	-0,299	Слабкий зворотний	За напрямком зв'язку – відповідають. Зв'язок є статистично незначущим
	Відношення загального обсягу капіталу в банківській системі до ВВП	Сильний прямий	0,192	Слабкий прямий	
Індикатори довіри до банківської системи	Частка депозитів до запитання у строкових депозитах банків	Зворотний	0,466	Слабкий прямий	За напрямком зв'язку – не відповідають. Зв'язок є статистично незначущим
	Відношення грошового агрегата М1 до грошового агрегата М3	Зворотний	0,346	Слабкий прямий	
Індикатор рівня транзакційних витрат	Відношення грошової маси до грошової бази	Прямий	-0,090	Дуже слабкий зворотний	За напрямком зв'язку – не відповідають. Зв'язок є статистично незначущим
	Рівень чистої процентної маржі в банківській системі	Зворотний	0,102	Дуже слабкий прямий	
Індикатори якості банківських активів	Частка проблемних кредитів у загальних активах банківської системи	Сильний зворотний	-0,310	Слабкий зворотний	За напрямком зв'язку – відповідають. Зв'язок є статистично незначущим
	Відношення загального обсягу резервів БК під активні операції до загального рівня активів банківської системи	Прямий	0,401	Слабкий прямий	
	Відсоток виконання формування резерву в банківській системі	Прямий	-0,563	Середній зворотний	

Для більшості індикаторів характер виявлених в Україні взаємозв'язків не співпадає з загальносвітовими тенденціями. Найбільш показовим є те, що статистично незначущими виявилися зв'язки між рівнем адекватності БК та обсягами

капіталу, активів та проблемної заборгованості, що не відповідає логіці розрахунку рівня адекватності БК (нормативу Н2 за існуючою методологією НБУ).

Однією з причин втрати нормативом Н2 властивостей адекватного відображення зв'язку між рівнем капіталізації банку та стабільністю його функціонування, є той факт, що базою для його розрахунку є балансова вартість регулятивного БК та активів. В той же час світовий досвід свідчить, що більш капіталізовані банки демонструють меншу волатильність вартості їх акцій на фондовому ринку та мають більший потенціал для абсорбції зовнішніх шоків, ніж банки з низькою капіталізацією. Діючий в Україні механізм розрахунку нормативу Н2 (за даними внутрішньої фінансової звітності банків без прив'язки до реальної вартості їх БК та активів на фондовому ринку) не враховує цей взаємозв'язок, що значно зменшує його прогностичні властивості та інформативність. Даний висновок у роботі підтверджено на основі кореляційного аналізу, який виявив відсутність зв'язку між рівнем вартості акцій банку на фондовому ринку та рівнем адекватності їх БК (розрахованого за існуючою методологією) для ПАТ “Райффайзен Банк Аваль” та ПАТ “Укрсоцбанк” (акції саме цих банків знаходяться у систематичному лістингу фондової біржі ПФТС за 2006–2013 рр.). Саме тому автор пропонує оцінювати рівень адекватності БК як співвідношення вартості регулятивного БК на фондовому ринку та зважених за ризиками активів, оцінених за справедливою вартістю.

У третьому розділі **“Методичні засади управління адекватністю банківського капіталу з урахуванням циклічності кредитно-інвестиційних відносин”** обґрунтовано сутність управління адекватністю БК, виокремлено фази циклу формування проблемної заборгованості в банківській системі, відповідно до яких визначено: напрямки управління адекватністю БК на рівні як окремого банку, так і банківської системи в цілому, механізми формування контрциклічного та консерваційного буферів БК, коефіцієнти ризику для груп банківських активів.

У дисертаційній роботі управління адекватністю БК запропоновано розуміти як цілісний структурований комплекс заходів, що застосовуються центральним банком та окремими банками з метою забезпечення ресурсної, часової та цільової узгодженості між капіталом, активами та ризиками з урахуванням циклічності кредитно-інвестиційних відносин.

Одним із основних індикаторів зменшення рівня адекватності БК на рівні як окремого банку, так і банківської системи в цілому, автор вважає рівень проблемної заборгованості. Дослідження показало, що процес її формування є циклічним. У роботі автор досліджує процес управління адекватністю БК на таких фазах цього циклу: обмеженого кредитування, активного кредитування, надмірного незабезпеченого кредитування, посткризового розвитку з негативними очікуваннями, посткризового розвитку із позитивними очікуваннями (рис. 2).

Механізми функціонального та структурно-компонентного узгодження між капіталом, активами та ризиками в роботі розглядаються як на мікрорівні (антикризове управління адекватністю БК в межах окремого банку), так і на макрорівні (розробка стратегії антициклічного антикризового управління адекватністю БК на рівні НБУ).

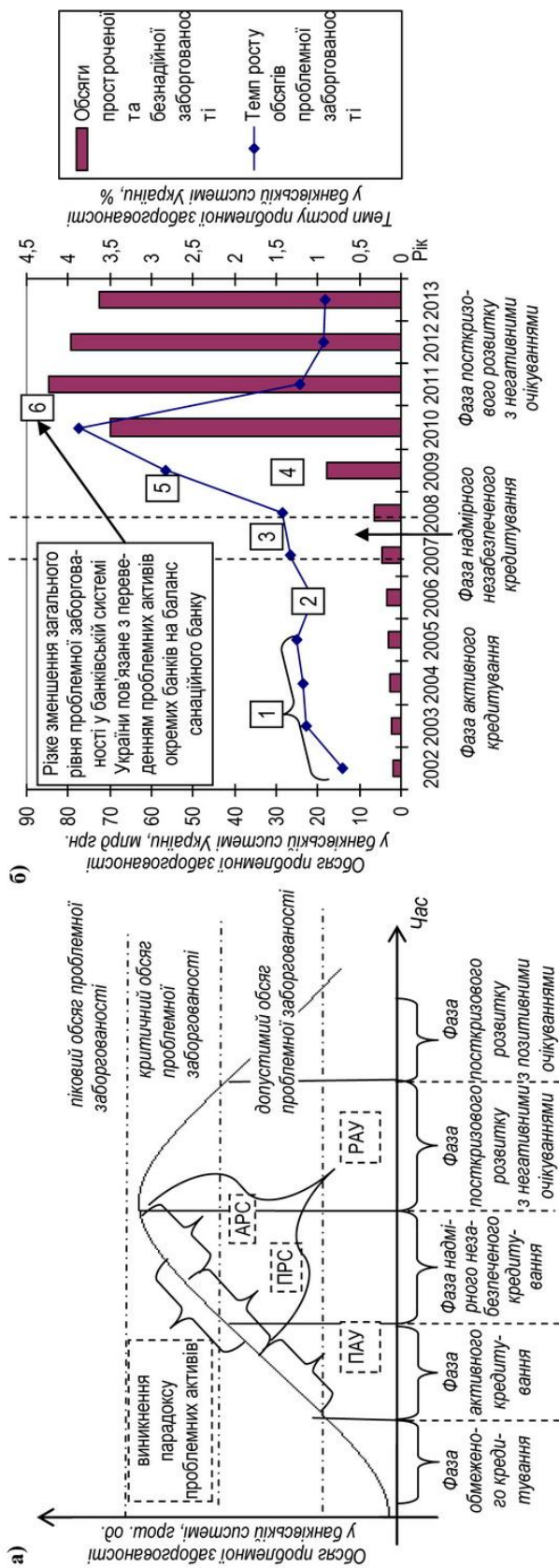

Рисунок 2 – Цикл формування проблемної заборгованості у банківській системі (а – загальний вигляд, б – для України)

Примітка: ПРС – пасивно-реактує антикризова стратегія центрального банку; АРС – адміністративно-реактує антикризова стратегія центрального банку; ПАУ – заходи превентивного антикризового управління; РАУ – заходи реактує антикризового управління; фаза обмеженого кредитування – етап циклу, в якому суб'єкти реального сектора економіки мають власні ресурси в достатньому обсязі, що обумовлює їх обмежену потребу у додатковому залученні кредитних коштів, обсяги проблемної заборгованості є незначними; фаза активного кредитування – етап циклу, в якому бізнес-середовище в реальному секторі економіки є сприятливим для пошуків ділової активності, що обумовлює зростання обсягів кредитування та обсягів проблемної заборгованості; фаза надмірного незабезпеченого кредитування (криза) – етап циклу, в якому відбувається тотальне підвищення ризиків кредитора та позичальника на фоні загального зниження доходів реального сектора економіки та зростання вартості кредитів, обсяг проблемної заборгованості збільшується прискореними темпами; фаза посткризового розвитку з негативними очікуваннями – етап циклу, в якому високий посткризовий рівень ризиків та обмеженість кредитної діяльності банків спричиняє надзвичайно низьку ділову активність суб'єктів господарювання реального сектора економіки, обсяг проблемної заборгованості високий, але не зростає; фаза посткризового розвитку із позитивними очікуваннями – етап циклу, в якому суб'єкти реального сектора економіки поступово відновлюють свою діяльність, обсяг проблемної заборгованості знижується; 1 – покращення кон'юнктури на світових ринках чорних металів та продукції хімічної промисловості, посилення конкуренції в реальному секторі економіки, недооцінка банками ринкових, валютних та процентних ризиків та переоцінка ними кредитоспроможності позичальників; що спричинило надзвичайну активізацію та розширення банківського бізнесу; 2 – криза ліквідності, що супроводжувалася "прориваннями іпотечної бульбашки" у США, поява проблем із капіталізацією світових фінансових конгломератів та банкрутство окремих із них; 3 – введення обмежень на дострокове вилучення депозитів з банків, застосування НБУ заходів фінансового оздоровлення банків та підвищення їх ліквідності (розширення статутного капіталу, розглядається можливість рекапіталізації державою банків); 4 – введення тимчасових адміністрацій у 21 банку, мораторій на задоволення вимог кредиторів; 5 – націоналізація банків ПАТ "Укрзабанк", АТ "Родовід банк", ПАТ "АКБ "Київ", рекапіталізація ПАТ КБ "Надра"; 6 – створення на базі АТ "Родовід банк" санційного банку з метою переведення на його баланс частини проблемних активів інших банків

Так, зокрема, розглядаючи інструментарій антикризового управління адекватністю БК на рівні окремого банку, автор пропонує диференціювати за фазами циклу формування проблемної заборгованості найбільш поширені інструменти управління активами, капіталом та ризиками (табл. 2).

Щодо антикризового управління адекватністю БК на макрорівні, то автор стверджує, що вже на початку фази активного кредитування НБУ має розпочинати реалізацію заходів превентивного антикризового управління, серед яких: оптимізація структури джерел поповнення капіталу; створення антикризових буферів БК; встановлення кількісних та якісних обмежень на проведення активних операцій; зміни в системі оцінювання та управління ризиками тощо.

У середині цієї фази НБУ має переходити до реагуючого антикризового управління адекватністю БК в межах таких стратегій: 1) пасивно-реагуючої (посилення контролю за діяльністю банків у сфері залучення капіталу, його використання, запровадження системи поглибленого фінансового аудиту в окремих банках з метою виявлення проблем із ліквідністю та капіталізацією; рекапіталізація проблемних банків або їх ліквідація; створення стабілізаційних фондів тощо); 2) адміністративно-реагуючої (введення тимчасових адміністрацій у банках, що систематично не виконують встановлених вимог до адекватності БК; введення особливого режиму контролю у проблемних банках; створення санацийних банків, введення мораторію на задоволення вимог кредиторів; націоналізація окремих проблемних банків тощо).

Одним із основних інструментів превентивного управління адекватністю БК є створення у кожному банку додаткових буферів БК: контрциклічного (з метою зниження темпів надмірної кредитної активності банків на стадії підйому економіки та стимулювання кредитної активності на стадії спаду) та консерваційного (з метою покриття непередбачуваних збитків, що можуть виникати в банківській системі внаслідок економічного спаду чи впливу фінансово-економічних криз). В той же час, оскільки рівень проблемної заборгованості змінюється на кожній фазі циклу її формування, то і потреба банків у створенні резервів капіталу є різною. Тому автор пропонує диференційовано встановлювати вимоги до обсягу відрахувань від активів банку на формування цих буферів (BK_t) за фазами циклу формування проблемної заборгованості:

$$BK_t = BK_{fix} \frac{BD_{max}(BD_{min} - BD_t)}{BD_t(BD_{min} - BD_{max})}, \quad (1)$$

де BK_{fix} – фіксоване значення відрахувань від активів банку на формування буферів БК (2,5 %); BD_t , BD_{max} , BD_{min} – відповідно, поточна (в період t), максимальна та мінімальна (за період репрезентативної статистичної вибірки) частки проблемної заборгованості в банківській системі у загальному обсязі активів банків (обсяг проблемної заборгованості є різним для різних буферів БК: для консерваційного буфера – безнадійна та сумнівна заборгованість, а для контрциклічного буфера – додатково ще й пролонгована та реструктуризована заборгованість).

Таблиця 2 – Напрямки узгодження пріоритетів та інструментів управління капіталом, активами та ризиком банку на різних фазах циклу формування проблемної заборгованості

Компоненти управління адекватністю БК		Фаза циклу формування проблемної заборгованості					
		Фаза посткризового розвитку з позитивними очікуваннями	Фаза обмеженого кредитування	Фаза активного кредитування	Фаза надмірного незабезпеченого кредитування	Фаза посткризового розвитку з негативними очікуваннями	
Банківський капітал	Пріоритет	Стимулювання нагромадження банком ресурсної бази в умовах низьких обсягів кредитної діяльності з метою відновлення адекватності БК		Забезпечення швидкої трансформації капіталу в активи	Збереження адекватності БК в умовах збільшення обсягів проблемної заборгованості	Підтримання мінімально допустимого рівня адекватності БК	
	Інструменти	Дивідендна політика	Відсутність дивідендних виплат	Помірна політика виплати дивідендів (виплата гарантованого мінімуму дивідендів)	Агресивна дивідендна політика (систематичний процентний розподіл прибутку, поступове нарощування виплат)	Консервативна дивідендна політика (виплата дивідендів за залишковим принципом)	Відсутність дивідендних виплат
	Формування необов'язкових резервів БК	Необов'язкові резерви капіталу не формуються	Початок формування необов'язкових резервів капіталу	Активне формування необов'язкових резервів капіталу	Використання необов'язкових резервів капіталу		
	Емісія акцій	Мінімальна емісія акцій	Обмежена емісія акцій банків	Активне розширення БК шляхом емісії акцій	Зниження темпів емісії акцій	Мінімальна емісія акцій	
	Управління субординованим боргом	Субординований борг не створюється	Мінімальні обсяги створення субординованого боргу	Активне розширення капіталу шляхом створення субординованого боргу	Зниження темпів створення субординованого боргу	Мінімізація темпів створення субординованого боргу	
Банківські активи	Пріоритет	Мінімізація темпів створення активів	Стимулювання темпів створення активів	Максимізація темпів створення активів	Зниження темпів створення активів	Мінімізація темпів створення активів	
	Інструменти	Управління проблемною заборгованістю	Зниження обсягів проблемної заборгованості шляхом її судового стягнення, пролонгації, реструктуризації, списання чи пошуку компромісів		Ведення превентивних антикризових інструментів управління проблемною заборгованістю	Досудове управління проблемною заборгованістю (заходи корпоративного колекторства – вибірковий інформативний вплив, переговори з окремими проблемними позичальниками тощо)	
	Кредитна політика	Кредитування найнадійніших позичальників	Стимулювання кредитування (додаткові бонусні програми, пільгові умови тощо)	Повномасштабне кредитування	Зниження темпів кредитування з метою недопущення накопичення проблемної заборгованості	Відновлення кредитування найнадійніших позичальників	
	Процентна політика	Встановлення мінімальних ставок по кредитам	Формування пільгових ставок по кредитам	Встановлення середніх ставок по кредитам	Максимізація ставок по кредитам	Встановлення середніх ставок по кредитам	
Банківські ризики	Пріоритет	Мінімізація рівня ризику		Прийняття підвищених ризиків при високому рівні очікуваної доходності		Мінімізація рівня ризику	
	Інструменти	Премія за кредитний ризик	Зниження премії за кредитний ризик	Мінімальна премія за кредитний ризик	Помірна премія за кредитний ризик	Зростання премії за кредитний ризик	Максимальна премія за кредитний ризик
	Вимоги до надійності позичальників	Мінімальні вимоги до надійності позичальників		Середні вимоги до надійності позичальників	Максимальні вимоги до надійності позичальників		
	Вартість застави при оцінці ризиковості кредиту	Мінімальна		Середньоринкова	Максимальна		

Розрахунки свідчать, що якщо б банки України з 2003 р. резервували кошти на створення контрциклічного буфера БК, то його обсяг був би максимальним у I кварталі 2008 р., після чого мало б відбуватися його використання для стимулювання кредитної активності банків під час кризи (рис. 3). За умови відрахувань від активів банків на формування консерваційного буфера його обсяг досяг би максимуму у IV кварталі 2005 р., після чого мало б відбуватися його використання для покриття втрат від безнадійної та сумнівної заборгованості.

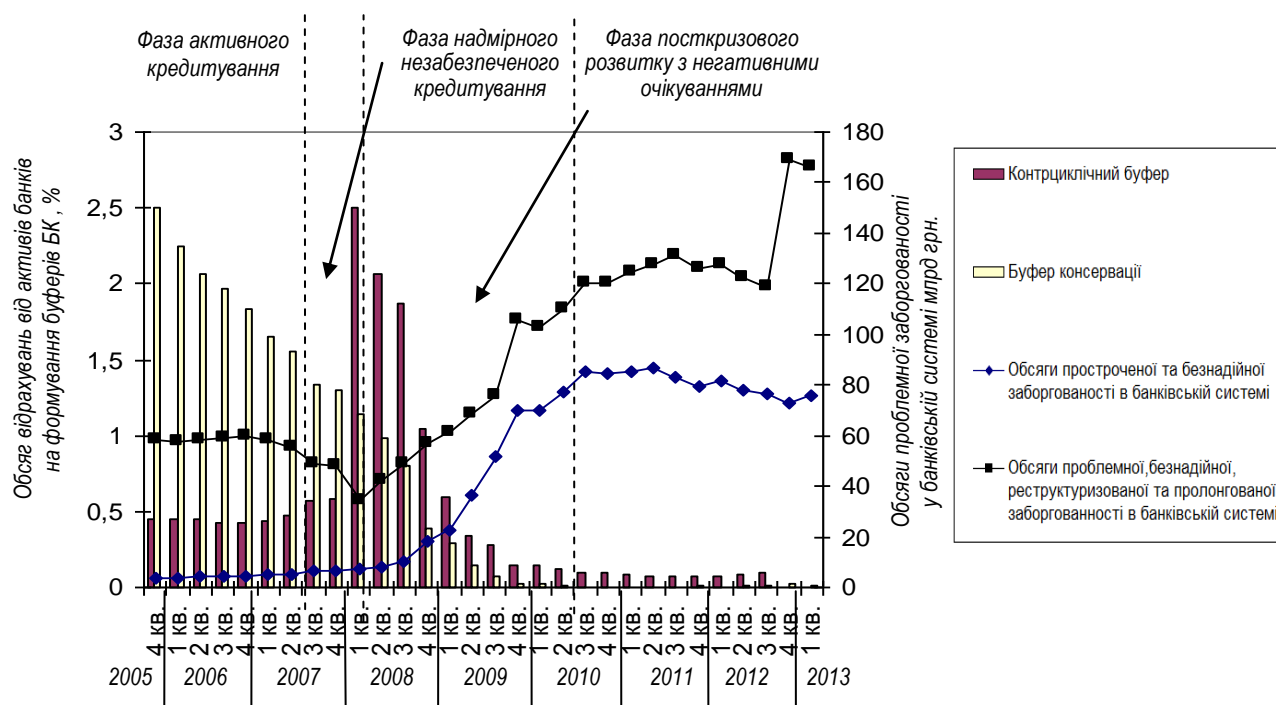

Рисунок 3 – Модельні дані щодо формування в Україні антикризових буферів БК у 2005–2013 рр.

Надзвичайно високі обсяги проблемної заборгованості у банках України під час світової фінансової кризи загострюють питання оцінювання рівня ризиків, пов'язаних із банківськими активами. У роботі запропоновано диференціювати коефіцієнти ризику для кожної групи банківських активів за фазами циклу формування проблемної заборгованості (табл. 3). Крім того, передбачену нормативною базою НБУ структуру груп активів за рівнем ризику автор пропонує дещо скоригувати. По-перше, приналежність активу до відповідної групи автор пропонує визначати залежно від його чутливості до змін рівня проблемної заборгованості в банківській системі; по-друге, – споживчі кредити автор пропонує включити до V групи, а іпотечні – перенести із IV групи в V, оскільки саме по цим кредитам обсяги проблемної заборгованості є найвищими; по-третє, – до складу активів V групи автор пропонує включити додатково ще й пролонговану та реструктуризовану заборгованість.

Таблиця 3 – Діапазони зміни нормативних значень коефіцієнта ризику для груп активів банків залежно від фази циклу формування проблемної заборгованості у банківській системі

Група	Вид банківського активу	Фаза обмеженого кредитування	Фаза активного кредитування				Фаза надмірного незабезпеченого кредитування	Фаза посткризового розвитку з негативними очікуваннями
			Заміщення цін	Бум на фінансових ринках	Фінансова ейфорія	Отримання надприбутків		
I	Активи, не чутливі до фази формування проблемної заборгованості (готівкові кошти; дорогоцінні метали; кошти у НБУ; цінні папери, що рефінансуються НБУ; кредити міжнародним фінансовим організаціям, країнам та центральним банкам, що мають найвищий суверенний рейтинг міжнародного рейтингового агентства	0	0	0	0	0	0	
II	Активи з мінімальною чутливістю до фази формування проблемної заборгованості (короткострокові та довгострокові кредити, що надані органам державної влади; нараховані доходи за кредитами, що надані органам державної влади; кредити міжнародним фінансовим організаціям, країнам та центральним банкам, що мають найвищий суверенний рейтинг міжнародного рейтингового агентства, а також позики місцевим органам влади України та підприємствам з найвищим рейтингом)	0,200-0,230	0,231-0,237	0,238-0,245	0,246-0,252	0,253-0,260	0,261-0,290	
III	Активи з середньою чутливістю до фази формування проблемної заборгованості (боргові цінні папери органів місцевого самоврядування, що рефінансуються НБУ, а також доходи по них)	0,500-0,575	0,576-0,594	0,595-0,613	0,614-0,631	0,632-0,650	0,651-0,725	
IV	Кошти до запитання, нараховані доходи по них; депозити "овернайт"; інші короткострокові депозити; кредити "овердрафт", "овернайт" та інші короткострокові кредити, розміщені у банку, офіційний кредитний рейтинг якого є не нижчим, ніж його інвестиційний клас	1,000-1,150	1,151-1,187	1,188-1,225	1,226-1,262	1,263-1,300	1,301-1,450	
IV	Кредити, що надаються урядам країн, центральним банкам, міжнародним фінансово-кредитним організаціям, що мають високий рейтинг міжнародного рейтингового агентства	1,000-1,150	1,151-1,187	1,188-1,225	1,226-1,262	1,263-1,300	1,301-1,450	
V	Активи з підвищеною чутливістю до фази формування проблемної заборгованості (кредити, що надаються урядам країн, центральним банкам, міжнародним фінансово-кредитним організаціям, що мають середній рейтинг міжнародного рейтингового агентства)	1,000-1,150	1,151-1,187	1,188-1,225	1,226-1,262	1,263-1,300	1,301-1,450	
V	Активи з максимальною чутливістю до фази формування проблемної заборгованості (іпотечні кредити, що надані фізичним особам та включаються до складу іпотечного покриття, яке відповідає вимогам законодавства України, за іпотечними облигаціями, емітованими фінансовою установою, більше ніж 50 відсотків корпоративних прав якої належить державі та/або державним банкам)	1,500-1,725	1,721-1,777	1,778-1,835	1,836-1,892	1,893-1,950	1,951-2,175	
	Сумнівні та безнадійні кредити	2,000-2,300	2,301-2,375	2,376-2,450	2,451-2,525	2,526-2,600	2,601-2,900	
	Пролонговані та реструктуризовані кредити	3,500-4,025	4,026-4,156	4,157-4,287	4,288-4,418	4,419-4,550	4,551-5,600	

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення науково-прикладної задачі антициклічного антикризового управління адекватністю БК на рівні банківської системи та окремих банків, що дозволяє забезпечити узгодженість між капіталом, активами та ризиками банків з урахуванням циклічності кредитних відносин.

За результатами дослідження сформульовано наступні висновки:

1. Адекватність БК є значно більш широким поняттям, ніж достатність БК, тому їх ототожнення, що має місце як в наукових працях, так і в нормативній базі, є необґрунтованим. Достатність БК слід розглядати через відповідність обсягу регулятивного БК обсягу зважених за ризиком активів, а адекватність – через відповідність не тільки його кількісних параметрів (обсягу), а і його якісних характеристик (джерел залучення, строків, структури, функціонального навантаження, напрямків використання) завданням розвитку банку.

2. При дослідженні адекватності БК акценти мають бути переміщені з контролю за дотриманням банками нормативних вимог щодо її рівня на формування цілісної системи управління нею як структурованим комплексом заходів, що застосовуються центральним банком та окремими банками з метою забезпечення ресурсної, часової та цільової узгодженості між капіталом, активами та ризиками з урахуванням циклічності кредитно-інвестиційних відносин.

3. Оцінювання кореляційного взаємозв'язку між рівнем адекватності БК та окремими характеристиками функціонування банківської системи України в цілому в 2002–2012 рр. свідчить, що напрямок та сила більшості виявлених взаємозв'язків не співпадає з загальносвітовими тенденціями. Статистична незначущість зв'язку між рівнем адекватності БК та обсягами капіталу, активів та проблемної заборгованості підтверджує необґрунтованість підходу до розрахунку нормативу Н2 за існуючою методологією НБУ.

4. Кореляційний аналіз виявив відсутність зв'язку між рівнем ринкової вартості акцій банку та рівнем адекватності їх БК, розрахованого відповідно до нормативних вимог НБУ, що суперечить світовому досвіду. Тому рівень адекватності БК слід розраховувати як відношення не балансової, а ринкової вартості регулятивного капіталу банку (ринкової капіталізації) до справедливої ринкової вартості зважених за ризиками активів.

5. Одним із основних індикаторів зменшення рівня адекватності БК є рівень проблемної заборгованості, процес формування якої є циклічним. За результатами узагальнення даних для України за 2002–2013 рр., визначено специфіку фаз: обмеженого кредитування, активного кредитування, надмірного незабезпеченого кредитування, посткризового розвитку з негативними очікуваннями, посткризового розвитку із позитивними очікуваннями. На початку фази активного кредитування НБУ має розпочинати реалізацію заходів превентивного антикризового управління адекватністю БК, а в середині цієї фази НБУ має переходити від превентивного до реагуючого антикризового управління в межах пасивно-реагуючої та адміністративно-реагуючої стратегій.

6. На фазі активного кредитування банки мають сформувати консерваційний буфер, а на фазі надмірного незабезпеченого кредитування – контрциклічний буфер. Обсяг відрахувань банків на формування цих буферів запропоновано встановлювати диференційовано залежно від структури проблемної заборгованості в банку та фаз циклу її формування в банківській системі. Резервування банками України коштів на створення цих буферів з 2003 р. дозволило б вже на початку 2008 р. мати достатньо ресурсів для стимулювання кредитної активності під час кризи та покриття втрат від проблемної заборгованості.

7. Підхід до встановлення коефіцієнтів ризику для груп активів банку при оцінці рівня адекватності БК удосконалено шляхом їх диференціації для кожної групи активів за фазами циклу формування проблемної заборгованості; коригування структури груп активів, обліку пролонгованої та реструктуризованої заборгованості у складі груп активів.

8. Пріоритети та інструменти управління капіталом, активами та ризиком банків мають функціонально та структурно узгоджуватися за фазами формування проблемної заборгованості. Це дозволяє конкретизувати стратегічні та тактичні завдання управління адекватністю БК з урахуванням специфіки кредитної активності банків на різних фазах економічного циклу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографії

1. Котенко О. О. Прогнозування кредитного ризику на основі збалансування обсягів кредитних та депозитних операцій / О. О. Котенко // Управління ризиками банків : монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – С. 160–168 (0,35 друк. арк.).
2. Котенко О. О. Управління достатністю капіталу банку / О. М. Діденко, О. О. Котенко, І. В. Красюк, Г. М. Шульженко // Управління ризиками банків : монографія у 2 томах. Т. 2: Управління ринковими ризиками та ризиками системних характеристик / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – С. 163–177 (0,76 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено теоретичні основи та нормативну базу управління ризиком капітальної стійкості банку (0,19 друк. арк.).*
3. Васильєва Т. А. Банки України в системі соціально-економічної мотивації інноваційного розвитку економіки / Т. А. Васильєва, А. В. Буряк, О. О. Котенко // В кн. Соціально-економічна мотивація інноваційного розвитку регіону : монографія / за заг. редакцією д-ра екон. наук О. В. Прокопенко. – Суми : Вид-во СумДУ. – 2011. – С. 312–315 (0,23 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено проблеми з якістю банківських ресурсів та адекватністю*

нормативно-правової бази як проблеми, що гальмують розвиток інноваційної діяльності банків України (0,07 друк. арк.).

4. Котенко О. О. Оцінка вартості власного капіталу банківського бізнесу / О. О. Котенко // Вартість банківського бізнесу : монографія / за заг. редакцією д-ра екон. наук А. О. Єпіфанова та д-ра екон. наук С. В. Леонова; [А. О. Єпіфанов, С. В. Леонов, Й. Хабер та ін.]. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”. – 2011. – С. 187–197 (0,62 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України

5. Котенко О. О. Адекватність капіталу в системі антикризового управління банками України / О. О. Котенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць : Вип. 36 / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – С. 200–207 (0,36 друк. арк.).
6. Котенко О. О. Управління адекватністю банківського капіталу в контексті забезпечення фінансової стійкості банківської системи / О. О. Котенко // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2012. – Вип. 11. – Ч. 1. – С. 374–376 (0,35 друк. арк.).
7. Котенко О. О. Перспективи формування ресурсної бази українськими комерційними банками під впливом світової організації торгівлі / О. О. Котенко // Демократичне врядування [Електронний ресурс] // Науковий вісник – 2011. – Вип. 8. – Режим доступу : <http://www.lvivacademy.com/visnik8/fail/Kotenko.pdf> (0,39 друк. арк.).
8. Котенко О. О. Формування ресурсної бази українських банків під впливом процесів міжнародного руху капіталу / О. О. Котенко // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2011. – Вип. 9. – Частина 3. – С. 153–155 (0,33 друк. арк.).
9. Леонов С. В. Інноваційний пакет послуг як інструмент антикризового управління банківськими установами України / С. В. Леонов, О. О. Котенко // Вісник СумДУ. Економічні науки. – 2011. – № 1. – С. 174–179 (0,52 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено перспективи ресурсного забезпечення інноваційних банківських послуг в контексті антикризового управління банками України (0,26 друк. арк.).*
10. Васильєва Т. А. Тимчасові адміністрації як інструмент антикризового управління банківською системою України / Т. А. Васильєва, О. О. Котенко // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 3. – Том 2. – С. 26–31 (0,40 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено пропозиції щодо антикризового управління системоутворюючими банками (0,20 друк. арк.).*

Статті у зарубіжних наукових виданнях

11. Kotenko A. A. Prospects for the use of financial instability hypothesis H. P. Minsky in the formation of conter-crisis strategy in the banking system of Ukraine / A. A. Kotenko // *Nauka i studia.* – 2013. – № 31(99). – P. 11–15 (0,27 друк. арк.).

Тези доповідей на науково-практичних конференціях

12. Котенко О. О. Використання елементів теорії фінансової крихкості Х. Ф. Мінскі в рамках побудови антикризової стратегії управління банківською системою України / О. О. Котенко // *Сучасна наука: теорія і практика : матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції “Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку”* (м. Київ, 25–27 грудня 2012 р.) / Всеукраїнське громадське об'єднання “Нова Освіта”. – Київ : 2012. – С. 34–36 (0,11 друк. арк.).
13. Котенко О. О. Адекватність банківського капіталу в контексті забезпечення фінансової стійкості системи українських банків / О. О. Котенко // *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник тез доповідей XV Всеукраїнської науково-практичної конференції (8–9 листопада 2012 р.)* / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – С. 111–113 (0,09 друк. арк.).
14. Котенко О. О. Загальні напрямки вирішення проблеми забезпечення фінансової стійкості комерційних банків України / О. О. Котенко // *Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції (26–27 травня 2011 р.) : у 2 т.* / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. – Т. 2. – С. 59–61 (0,10 друк. арк.).
15. Kotenko A. A. Protection of rights for minority shareholders in the conditions of world financial crisis / О. О. Котенко // *Матеріали V Міжнарод. науково-практичної конференції “Методологія та практика менеджменту на порозі XXI століття: загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти”*, 13–14 травня 2010 р. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2010. – Ч. 1. – С. 174–176 (0,10 друк. арк.).
16. Kotenko A. A. The perspective development directions of Ukrainian commercial banks / О. О. Котенко // *Ефективність бізнесу в умовах трансформації економіки : матеріали III Міжнарод. науково-практ. конференції 4–6 червня 2010 р.* – Сімферополь : ВіТроПринт, 2010. – С. 122–124 (0,09 друк. арк.).
17. Котенко О. О. Проблеми подання фінансової інформації банківськими установами в умовах фінансово-економічної кризи / О. О. Котенко // *Сборник трудов по материалам Международ. научно-практич. конференции “Современные направления теоретических и прикладных исследований ’2010”*. Том 6. Экономика. – Одесса : Черноморье, 2010. – С. 61–63 (0,11 друк. арк.).
18. Котенко О. О. Нормативно-правові засади вдосконалення корпоративного управління в банках України в умовах світової фінансової кризи / О. О. Котенко // *Освіта і наука в умовах глобальних викликів : матеріали*

- III Міжнародної науково-практичної конференції 11–13 червня 2010 р. – Сімферополь-Судак : ВіТроПринт, 2010. – С. 177–178 (0,08 друк. арк.).
19. Котенко О. О. Тимчасова адміністрація як механізм антикризового управління в комерційних баках України / О. О. Котенко // Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку / 2-га Міжнародна наук.-практична конф., 21–23 квітня 2010 р. : [тези] : у 3 т. / ред. рада: В. І. Веретенников [голова та ін]. – Макіївка : Макіївський економ.-гуманітарний інст-т, 2010. – С. 57–59 (0,09 друк. арк.).
20. Котенко О. О. Напрямки впровадження елементів антикризового управління в комерційних банках України / О. О. Котенко // Сучасна наука в мережі Інтернет : тези доповідей Шостої всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф., 25–27 лютого 2010 р. – Київ, 2010. – Т. 22. – С. 46–47 (0,10 друк. арк.).

Навчальний посібник

21. Котенко О. О. Конкурентні стратегії банку та їх аналіз / О. О. Котенко // Маркетинг у банку : навчальний посібник / за заг. ред. проф. Т. А. Васильєвої ; Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2014. – С. 96–102 (0,40 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Котенко О. О. Антикризове управління адекватністю банківського капіталу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”, Суми, 2014.

Дисертація присвячена розвитку існуючих та обґрунтуванню ряду нових науково-методичних та практичних положень антициклічного антикризового управління адекватністю БК на рівні банківської системи та окремих банків, що дозволяє забезпечити узгодженість між капіталом, активами та ризиками банків з урахуванням циклічності кредитних відносин. У роботі обґрунтовано сутність понять “достатність БК”, “адекватність БК”, “управління адекватністю БК”; удосконалено механізм оцінювання рівня адекватності БК, обґрунтовано напрями узгодження між капіталом, активами та ризиками в банку, а також стратегії управління адекватністю БК з боку НБУ за фазами циклу формування проблемної заборгованості в банківській системі; обґрунтовано механізм формування банками України контрциклічного та консерваційного буферів БК; визначено нормативи ризику для груп банківських активів.

Ключові слова: банківський капітал, адекватність банківського капіталу, достатність банківського капіталу, управління адекватністю банківського капіталу, проблемна заборгованість, антикризове управління капіталом, буфер консервації, контрциклічний буфер, циклічність кредитно-інвестиційних відносин.

АННОТАЦИЯ

Котенко А. А. Антикризисное управление адекватностью банковского капитала. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Государственное высшее учебное заведение “Украинская академия банковского дела Национального банка Украины”, Сумы, 2014.

Диссертация посвящена развитию существующих и обоснованию ряда новых научно-методических и практических положений по формированию системы антикризисного управления адекватностью банковского капитала (БК), что позволяет обеспечить согласованность между капиталом, активами и рисками банков с учетом цикличности кредитно-инвестиционных отношений.

Достаточность БК предложено определять как соответствие объемов регулятивного БК имеющемуся объему взвешенных по риску активов, а также возможным потерям банка от материализации риска, связанного с проблемной задолженностью. Адекватность БК предложено считать характеристикой количественного, структурно-компонентного, функционального, временного соответствия БК стратегическим и тактическим задачам обеспечения его платежеспособности, финансовой устойчивости, надежности, безопасности, эффективности, деловой репутации, рыночной активности. Управление адекватностью БК предложено понимать как целостный структурированный комплекс мер, применяемых центральным банком и отдельными банками с целью обеспечения ресурсной, временной и целевой согласованности между капиталом, активами и рисками с учетом цикличности кредитно-инвестиционных отношений.

Оценена корреляционная взаимосвязь между уровнем адекватности БК и отдельными характеристиками функционирования банковской системы Украины и экономики в целом, что позволило доказать необоснованность предусмотренного нормативно-правовой базой Украины подхода к оценке уровня адекватности БК. Уровень адекватности БК предложено рассчитывать как соотношение рыночных стоимостей регулятивного БК и взвешенных по рискам активов.

Обоснованы направления функционального и структурного согласования приоритетов и инструментов управления БК, активами и риском по фазам формирования проблемной задолженности; инструментарий превентивного, пассивно-реагирующего и административно-реагирующего управления адекватностью БК со стороны центрального банка в зависимости от фаз этого цикла.

Предложен подход к формированию контрциклического и консервационного буферов БК, который предусматривает переход от фиксированного норматива резервирования БК к дифференциации отчислений в зависимости от структуры проблемной задолженности в банке и фаз цикла ее формирования в банковской системе.

Усовершенствован подход к установлению коэффициентов риска для групп активов банка при оценке уровня адекватности БК путем их дифференциации для каждой группы активов по фазам цикла формирования проблемной задолженности; корректировки структуры групп активов, учета пролонгированной и реструктуризированной задолженности в составе групп активов.

Ключевые слова: банковский капитал, адекватность банковского капитала, достаточность банковского капитала, управление адекватностью банковского капитала, проблемная задолженность, антикризисное управление капиталом, буфер консервации, контрциклический буфер, цикличность кредитно-инвестиционных отношений.

SUMMARY

Kotenko O. O. Crisis management the adequacy of bank capital. – Manuscript. Dissertation for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.08 – Money, finance and credit. – State Higher Educational Institution “Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine”, Sumy, 2014.

The dissertation is devoted to the development of existing and rationale of new scientific, methodological and practical provisions regarding the formation of countercyclical antirecessionary management of bank's capital adequacy. The suggested approach allows to provide the consistency between capital, assets and bank's risks taking into account the cyclicity of credit and investment relations in the banking system. The essence of the concepts of bank's capital sufficiency, bank's capital adequacy, management of bank's capital adequacy has been developed; mechanism for assessing the level of the bank's capital adequacy has been improved; directions of coordination between capital, assets and bank's risks has been suggested; management strategies of bank's capital adequacy by the National bank of Ukraine according to the phases of the cycle of bad debts formation in the banking system has been designed; formation mechanism of countercyclical and conservation buffers of bank capital by Ukrainian banks has been founded; risk norms for groups of bank assets has been defined.

Keywords: bank capital adequacy of bank capital adequacy of bank capital adequacy of bank capital management, bad debts, crisis management capital conservation buffer, countercyclical buffer, cyclical credit and investment relations.

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, професор
Васильєва Тетяна Анатоліївна

Підписано до друку 24.02.2014.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”.
Адреса: вул. Петропавлівська, 57, м. Суми, 40000, Україна.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 3160 від 10.04.2008